

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 28. septembra 1870. ~

Gospodarske stvari.

Kako najbolj koristno porabiti krmo.

Po najnovejših in najboljših virih spisal Fr. Govekar.

V slabih časih kakor so današnji, ko je huda za denar, je posebno kmetovalcu treba, da na vsako boljšo stvar skrbno pazi in je svojeglavno ne prezira, ako hoče, da si vsaj nekoliko svoje stanje zboljša. Oni časi, v katerih je gospodarju kôsa, sekira, motika ali lopata zadostovala, so že davno minuli. Dandanes je treba tudi kmetom marsikaj znati in marsikaj se učiti. Kako visoke davke plačevati in drugim svojim potrebam zadostovati, ako si ne zná vedno več pridelovati ter to modro porabiti? Skrajni čas je že, da tudi kmečki stan skoraj spozna zlato resnico, da znanstva in umetnosti so krasne sestrice, ki človeka kot svojega brata ljubijo, ga podučujejo in ga osrečujejo.

Pri vsaki stvari, ktero človek povzame, ima sleherni svoj namen; tako redí tudi kmetovalec žival, da mu pomaga delati, da od nje dobiva mesó, mast, mleko, volno, gnoj ali da je za zarejo. Kmetovalec navadno malokrat le po enem dobičku sega od živine, ktero redí, ampak ga pri vsaki več zahteva. Se vé, da pride gnoj pri tem toliko ceneje, tem obilniše so zraven tega druge koristi.

Djanske skušnje s pomočjo učenosti pa so izpričale, da vsaka žival mora sleherni dan primerno mero hrane ali živeža dobiti; živež pa mora zopet imeti različnih snovi, da si žival svoje telo ohrani v takem stanju, da se dobro pri življenju vzdrži.

Ta vzdrževalni živež porabi žival za dihanje in za napravo gorkote, in da nadomestuje one dele, ktere v svojem telesu vsaki dan, vsako uro, porabi.

Kolikor večja in popolnša so pri govedi sopila, toliko več krvi se potem izprazni v dele telesa; vsled tega je pa tudi več in boljšega mesa in masti. Zato žival s širocimi in globocimi prsi sploh veljá za posebno pripravno zato, da povžito hrano gospodarju najboljše izplača.

Ako pa žival dobiva le vzdrževalni živež, tedaj ti ne more celó nič obrniti za napravo mesa, mleka, masti itd. Ako pa vrh tega od nje še zahtevamo, da nam dela, tedaj mora oslabeti in shujšati, vsaj ne more porabljenih telesnih delov z drugimi nadomestiti, in tako le iz svojega života molzejo ali delajo na zgubo mesá.

Če pa damo živali več živeža, kakor ga za vzdrževanje svojega telesa potrebuje, tedaj vse to, kar ga je več, obrne in porabi za napravo mesa, mleka, masti itd. in ga tako dobro izplača. Ta živež se imenuje pridelovalni živež, kajti iz nje pridelujemo si

meso, mleko itd.; pri njej se pa mora tudi na primerno mero paziti.

Tisti gospodar tedaj, kateri svoji živini — izvzeta je edino delavna živina, kedar ne dela — polaga le vzdrževalno hrano, ter potem od nje, Bog vedi, kolik dobiček pričakuje, dela popolnoma nespametno, in ne more od nje nikakoršnega dobička pričakovati, razun malo gnoja in še tega slabega.

Tak gospodar ima pri vsem še očitno škodo. Z živežem namreč podaja živali nek kapital, ter hoče potem od živali, razun kapitala, še tudi obresti — meso, mleko itd. — nazaj dobivati; po takem pa navadno kapital in vse zgubi.

Zato se tudi in po pravici imenuje pičlo krmenje — ako se živini podaja le vzdrževalna krma — lahko-miselna zapravljevcost.

Veliko milijonov goldinarjev naši gospodarji zavoljo nevednosti in ker nočejo spoznati te resnice, čez leto in dan od sebe pomečejo!

Neobhodno je tedaj potrebno slehernemu gospodarju, da temeljito pozna vrednost in tečnost pridelane krme, da jo potem more modro razdeliti na posamesne glave ter jo tako na najbolje obresti (činže) naložiti, in od nje največ koristi dobivati.

(Dalje prihodnjič.)

Zareja novih gozdov po umetni setvi.

III.

(Dalje.)

2. Kako se bomo prepričali, da je seme dobro, ki smo ga namenili sejati?

Kdor hoče gozde s semenom zarezati in mora seme si kupiti, mora vedeti, kakošno seme je dobro, in kakošno slabo, da bode mogel preračniti, koliko ga bode na oralu potreboval in koliko ga bo kalilo?

Veliko gozdnih posestnikov je premala vednost o tem že ob dokaj denarjev pripravila, in kar je še bolj obžalovati, veselje do setve jim je vzela.

Živo se tedaj priporoča, seme pred nabiro, kupovanjem ali pred setvijo dobro preiskavati in setev raje odložiti, kakor sejati slabo seme, sicer si družega ne napravimo kakor stroške in trud brez koristi.

Da pa moremo seme presoditi, moramo se seznaniti, kako popolnoma dobro seme od zunaj in znotraj izgleda, kakošen duh ima, in koliko tehta?

Ker je stvar imenitna, bodem bolj na tanko opisal in znamenja naštel, na ktera se moramo opirati, da bomo vedeli, ktero seme je slabo in ktero dobro?

1. O hrastovem semenu ali želodu.

Da bomo vedeli, kedaj je želod dober, prerežimo več želodov po dolgosti v dva dela. Ako niso od črva

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

☞ V Ljubljani v sredo 12. oktobra 1870. ☞

Gospodarske stvari.

Kako najbolj koristno porabiti krmo.

Po najnovejših in najboljših virih spisal Fr. Govekar.

(Dalje.)

Da živini krma bolj ali manj tekne, to je odvisno od njene naprave, dobrote in prebavljivosti. Al tudi vsaka klaja ni vsaki živini enako koristna, kajti po različni starosti, plemenu, rabi živine itd. služi tudi različna klaja. Vsaj mora že slehernemu gospodarju znano biti, da ena krma služi bolj za napravo mleka, druga za napravo mesa.

Neobhodno je tedaj potrebno, da sleherni gospodar dobro pozna bistvene in obstojne dele onih rastlin, ktere prideluje, da vé potem zemlji, v kateri rastejo, podajati one gnojne snove, po katerih najvspešnejše rastejo; pri vsem tem bo gospodar izbiral najtečnejše in poleg tega ktere mu po najnižji ceni donšajo največi dobiček.

Za napravo kostí v živinskem životu imajo velik upliv neizgorljivi ali rudninski deli, kakor so fosforna kislina in apno; te dele moramo živali (mladi obilniše) vsaki dan v krmi podajati. Žitna zrnja in njih snove, prijemki ali otrobi, moka, oljnate preše itd. so posebno bogate fosforne kisline, tedaj za napravo kostí posebno spretne.

Ker sta pa fosfor in apno tudi vedna spremljevalca iz gnjilca obstoječih živalskih tvarin, zato ju pa ne sme v krmi nikdar manjkati.

Tudi kali, sol in železo kot bistveni deli krvi in prebavnega soka naj se živali v krmi podajajo. Kar pa od teh rudninskih delov v živinskem životu neporabljenih ostane, jih žival izprazni med živalskimi izmečki. Ravno ti izmečki pa potem v podobi gnoja gospodarju pomagajo, zemlji one iz zraka nenadomestljive rudninske dele pridobiti, ktere so vsled zeliščine setve — in ktere živalsko krmo dajajo — jim bile odvzete.

Gorljive zeliščine snove ali kislica navzeti rastlinski deli po večem pospešujejo napravo krvi, — kislica prosti pa pomagajo povžito krmo tečno storiti. Zato je potrebno, da ste v živalski hrani obe prvini, da postane hrana koristna, ter se kostí, mesó, mleko itd. napravljati more.

Vsa hrana pa mora biti po svojih skladnih delih želodcu lahko prebavljiva, ako se jej tudi vsa voda odvzame ali da ne preseže pripravne mere.

Navadno se števili, da potrebuje živina za svoje življenje štirikrat več vode kot suhih skladnih delov, kajti voda ne pomaga le hrano razkrojevati, ampak služi tudi za čiščenje in tanjšanje krvi (ktera ima 90 odstotkov vode) in ktera potem one porabljene snove,

ktere kislec v sebi imajo, po scavnici iz telesa odpeljuje.

V živalskem telesu je pa tudi shranjena mast v posebnih, iz mezdric narejenih mešičkih ali žakličkih. Ker pa je ona zelo potrebna v zgotavljanje redivnega gnjilca, v razvezanje telesne gorkote in v ohranjenje zubeljca življenja, naj tedaj skrbí sleherni gospodar, da je v hrani primerno mero živali podaja, ako že ni ona od nature čeznavadno debela.

Dobra senošetna mrva, prijemki ali otrobi in kravje mleko obstojé iz 3—4 odstotkov, divji sladki koren, zelene ali frišne rastline, različne slame obstojé iz $\frac{1}{2}$ do 2 odstotka masti, v koruzi jo je 6—7, in v oljnatih prešah 8—12, dostikrat celó do 50 odstotkov. Toda taka hrana naj se rabi vedno z ozirom na starost živine (mlada in pitavna potrebuje je več) in na namen. Naravne zeliščine kisline pospešujejo prebavljivost in napravo redivnega soka, kakor tudi mastí. Ker pa vendar dostikrat prebavljanje pokazé in oslabé, ter drisko itd. napravijo, ako se prestopa prava mera, zato naj s tem gospodar posebno previdarno ravná.

(Dalje prihodnjič.)

Zareja novih gozdov po umetni setvi.

(Dalje.)

6. Kako goljave pripravljati za posetev.

Pri tem je najvažneje zapomniti to-le:

1. Vedeti je treba, koliko na debelo se mora vsejano seme pokriti, in

2. kako da se seme, gledé na raznovrstnost zemeljske površine, najbolj in ceneje pokrije?

Skušnje kažejo, da mora pokrit biti:

1. žir ali bukovica	$\frac{1}{2}$	do	2	palca (cola),
2. želod	1	do	3	„ „
3. javorovo seme	$\frac{1}{4}$	do	$\frac{1}{2}$	„ „
4. brestovo	„	$\frac{1}{6}$	do	$\frac{1}{4}$ „ „
5. jesenovo	„	$\frac{1}{2}$	do	$\frac{3}{4}$ „ „
6. gabrovo	„	$\frac{1}{4}$	do	$\frac{1}{2}$ „ „
7. brezovo	„	$\frac{1}{2}$	do	$\frac{1}{10}$ „ „
8. jelševo	„	$\frac{1}{8}$	do	$\frac{1}{4}$ „ „
9. jelkovo	„	$\frac{1}{8}$	do	$\frac{1}{2}$ „ „
10. smrekovo	„	$\frac{1}{8}$	do	$\frac{1}{4}$ „ „
11. borovo	„	$\frac{1}{8}$	do	$\frac{1}{4}$ „ „
12. mecesnovo	„	$\frac{1}{8}$	do	$\frac{1}{4}$ „ „

Čem bolj je zemlja rahlja, tem bolj na debelo, če je pa vlažna, tem bolj plitvo se mora pokriti. Kjer je zemlja prav suha, naj se seme globokeje v zemljo dene, vlažna zemlja naj se pa s suho namesi.

Drugemu vprašanju: kako se seme najbolje in najceneje pokrije? odgovarjajo naslednji navodi:

1. Če je površje zemlje bilo frišno preorano, ali je sploh frišna zemlja, ali

gospodarske, obrtniške in narodne

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 26. oktobra 1870. ~

Gospodarske stvari.

Bolna in zdrava sadna drevesa.

Spisal Janez Sajè, učitelj.

Ako vprašam marsikterega kmetovalca, zakaj na toliko prostorih, ki neobdelani brez koristi ležé, sadnih dreves ne sadi, naravnost se ti odgovarja: „sem že sadil in skušal, pa se mi trud ne splača“. — In glej, mož ima prav.

Na mnogih vrtilih in dvoriščih zapazimo drevesa, ki so 20 do 30 let zmirom enako velika, to je, majhina, kruljeva in medla; skozi ves čas so komaj toliko sadu prinesla, da deca za malo južino lahko vse pohrustajo.

Žalostno, pa resnično!

Pa še bolj žalostna resnica je ta, da smo sami tega krivi. Poglejmo si zatega del to reč, malo bolj na tanko:

Veliko gospodarjev je, ki imajo na svojem dvorišču prostorček, kjer bi lahko ktero krasno sadno drevo stalo. Gospodar gré tedaj jeseni v gozd, si izkoplje v goščavi, večkrat že 8—11 let star divjak, nese ga domú, koreninice niso ne proti vetru, ne proti mrazu zavarovane, ter ga posadi na namenjeni prostor. Prihodnjo spomlad se zamorjeni divjak brez usmiljenja prekoplje, žlahni cep v razcep vtakne, z ilovico zamaže, potem z mahom ali s kako cunjo ovije, ter še s preklano beko skupaj zveže. Ako se naključí, da se je žlahni cep prijel ter raste, ostane drevo vendar zmirom slabo, in se noče kviško povzdigniti ter izrasti v lepo krono. Tako hira in boleha drevesce leta in leta, dokler ni potrpežljivosti gospodarjeve konec, da drevo izdere in nehvaležnika v peč za kurjavo potisne.

Zdaj pa vprašam: kaj se je storilo, da bi drevescu se bilo pomoglo v krepko rast? — Zjutraj, opoldne in zvečer so se domače krave drgnile ob drevesce, pa tudi ovce niso v poškodovanji zaostajale. S plugom (drevesom), brano in družim hišnim orodjem dobivalo je drevesce dan za dnevom vdarec za vdarcem, tako, da koža od spodej do vrha je le ena rana. Pridno so se tudi gosi, race in kure pod njim valjale in brskale, in vendar ni hotelo rasti. „Drevo ni poplačalo truda!“ toži zdajci gospodar.

Skusi, dragi mož, drugače ravnati in videl bodeš, da drevo poplača trud.

Ni vsakemu mogoče imeti lastne drevesnice; tudi je dolgočasno iz gozda jemati divjakov in jih cepiti, ali iz semena izrežati si mladega zaroda. Krajši pot je druga.

Idimo v bližnjo drevesnico, ki je na dobrem glasu. Tukaj si poiščimo lepih drevesec, primernih našemu kraju in zraku, oglejmo vsako drevesce od spodaj do

vzgor, ali ni kaj poškodovano na kraji, kjer je bilo cepljeno, ali ni napeto, zvito, nabuhlo ali še celó pereče in smolasto itd. Ko smo drevesce za zdravo spoznali, skopajmo ga previdno, vložimo ga, ako je daleč poslati, v mokrotni mah in cunje, in če je več dreves v slamo, skrbimo, da kolikor mogoče hitro na odmenjeni kraj pridejo. V že poprej pripravljeno in skopano 3 do 4 tudi 6 čevljev široko in po primeri globoko jamo zasadimo zadosti dolg in močan kol; z ostrim nožem obrežimo drevesce najprej po koreninah, in potem tudi po razvidu koreninic vrh ali krono; drevesca ne postavimo pregloboko v jamo, vrzimo nekaj rahle, z tnalovino zmešane zemlje, potresimo nekterikrat drevesce, da se zemlja okoli koreninic lepo zgosti in razdeli, napolnimo jamo z zemljo, ter večkrat okoli pohodimo, in pustimo še nekaj zemlje, prilijmo eno ali dve krogli vode, in dodajmo še zadnjo prst, tako, da se naredí kakor plitva skleda okoli drevesa, zaradi tega, da se o suši lahko priliva in voda koreninam zamaka.

Potem se drevesce z eno ali dvema bekoma, še boljši je z srobotjo priveže, pa vendar ne jako trdo, da more z zemljo vpasti, pa vendar na kolu ne obvisí. — Široki konopneni trakovi, ki se novejši čas za privezovanje drevesec rabijo, niso praktični, ker se za njimi mrčes rad zbira in posebno ugodno pribežališče za zimo najde. Konečno se še okoli trnja ali kola srobot oplete, ako se je kakega poškodovanja bati, da drevesce v sredi mirno in lepo raste.

Naša daljna naloga je, drevescu od časa do časa prilivati, posebno o suši, vsako leto gosenčjo zalego obrati in vsako 3. ali 4. leto izrezati preobilne veje.

(Konec prihodnjič.)

Kako najbolj koristno porabiti krmo.

Po najnovejših in najboljših virih spisal Fr. Govekar.

(Dalje.)

Razun imenovanega je v rastlinah tudi močec, klej in sladkor, se vé da v različni meri in podobi, in se more zavoljo svoje sestave eno v drugo preobrniti.

Močec je bel, tenek iz samih kroglic obstoječ prah. V mrzli vodi pade na dno, v vreli se zgosti, ter postane pôp; močec je obstojni del žita, krompirja, mnogih večih rastlin in korenin. Močec na razbeljenem železu zgorí brez ostanka; kislec, vodenec in oglec ne dajo pepela.

Žležec je obstojni del skoraj vseh rastlin in vsacega sadu; on je prvo, kakor kemikarji menijo, kar se iz rastlinskega soka pod oblastjo moči življenja naredí in odloči. Mnogo rastlin skoraj zgolj iz močeca obstaja, in je tudi v žitu in v sočivji, se ve da, v suhem stanu.

Zlečki, v katerih ni gnjilca, in v katerih sta kislec in vodenec v enaki primeri kot v vodi obstojna dela, se s sladkorjem žlahtajo, ter se tudi večkrat v sladkor spremené.

Imenovane snove postanejo s pripomočjo slin in drugih prebavnih sokov v želodcu sladkorna snova, ktera lahko preide v kri, ter potem dihanje pospešuje, in napravo telesne gorkote in odločitev mleka.

Za bogato odločitev mleka so tedaj rastline z izdelanim sladčicem posebno velike vrednosti; take so posebno zelena koruza, zelena rž itd.

Manj prebavljiva pa za nasitbo zeló važna je lesna lika (stara piskrična snova). Med to se štejejo vsa pusta jedila in one suhe redivne snove, ktere imajo sila dosti vlakneca pa primeroma malo vrednosti pravih redilnih snov.

Vse dozdej navedene potrebne bistvene rastlinine snove podajajo se govedom v dobrem senoženem senú.

Vsakdanje skušnje pa javno pričajo, da ni mogoče, pa tudi ne koristno, živino le s samim senom krmiti. Kajti pridejo okoliščine, da mora gospodar krmiti živino le s tečno močno (kisleca bogato navzeto) hrano, postavimo, pri zeló težavnem delu, kedar se žival pita, pa tudi mlada in še nedorastla živina je potrebuje. Bolj slaba in lahka hrana zadostuje, ako nima težavnega dela ali celó nič dela. V prvi priliki mora biti hrana bogateja kisline, v drugi pa tudi utegne biti slabeja, kakor je dobro senó.

Lahko se pa iz različnih rastlin, — ker ene so večje, druge manjše senene vrednosti — sestavi primerna hrana, ktera ravno tako redí, kakor dobro senó, pa pride dokaj ceneje.

Da pa mora gospodar živalsko hrano prav pomešati, potreba je, da je temeljito poduččen, ter da umé prednost in vrednost različnih rastlin, ki jih vživa živina.

Na $\frac{1}{70}$ žive teže živinske pride vzdrževalne hrane pri 100 funtih $1\frac{3}{10}$ funta in pri 100 funtih 13 funtov suhe snove polagati živali, ktera pa more biti manje vrednosti od srednjega sená. — Da pa žival kako korist donáša, mora dobiti ravno toliko pridelovalne hrane, tedaj tudi na $\frac{1}{60}$ — $\frac{1}{70}$.

100 funtov sená ima $14\frac{3}{10}$ vode in $85\frac{7}{10}$ suhe snove, ktera pa je zopet sestavljena iz $6\frac{2}{10}$ rudninskih delov, + 30 lesnih laknic, + $8\frac{2}{10}$ kisleca navzete, + $39\frac{3}{10}$ kisleca prostih in + 2 masti, skupaj $85\frac{7}{10}$ funtov.

Primerá je tedaj, kakor 1:5 kot najpripravniša klaja za mlekarice.

Da pa more gospodar vso klajo koristno porabiti, potrebno je, da vé, koliko centov jo pridela, in da jo potem modro vsaki živini polaga. Zato pa je najbolje, da se pri tem po teži života ravná. Teža pa se najlože izvé po živinski vagi. Take vage tudi na tanko povedó, ali je živina na životu pridobila kaj ali pa zgubila, tedaj koliko je hrana koristila.

Želeti bi bilo, da bi tako živinsko vago si omislila vsaka večja občina, ter da bi se potem od centa plačal primerni znesek — vagnina — v soseskino blagajnico, in tako bi se vaga kmalu splačala, postala bi veliko vredna lastnina soseskina, ter bi marsikterega gospodarja obvarovala škode. Na Dunaji pri L. Buganiji & Comp. se dobé, in veljá ena do 15 centov 150 gold., do 20 centov pa 170 gold.

Župani, in vsi srenjski možjé, zdramite se!

Marsikaj je dandanes potrebno, kar ni bilo nekdej. Kar pa gospodar samec ne zmore, zmorejo združene moči.

(Dalje prihodnjič.)

Natoroznanske stvari.

Solnce pa ure.

Poleg W. Baer-a spisal Fr. Jaroslav.

(Konec.)

Premikajmo se v mislih po naši zemlji proti zahodu in proti vzhodu, pa se bomo sešli na tistem kraju, kjer ure kažejo polnoči. Če se pomičemo proti vzhodu, tedaj prihitimo za 12 ur tisti čas, ki je bil ravno tisti hip, kedar smo zapustili omenjeno mesto, če se pa pomičemo proti zahodu, tedaj pa se zakesnimo za ravno toliko ur. In kedar se snidemo, eni od vzhoda, eni od zahoda, tedaj je na tistem kraju 12. ura ponoči, in ta spada na dva datuma, toraj tudi na dva različna tedenska dneva, kajti 12 ur naprej in 12 ur nazaj, je ravno 24 ur. Kteri datum (kteri dan v mesecu), in kteri tedenski dan tedaj dobimo na takovem kraju ali mestu, ravná se po tem, po katerem potu je dospela omika v tisti kraj, kajti tistim potom je prišlo tudi kristijansko časošteevje.

Takove razmere nahajamo vzlasti v daljnih krajih naše zemlje, ki so nam znani še le nekaj stoletij. Portugizi in Holandeži, na priliko, so pluli ob Nosu dobre nade, in so toraj od zahoda dospeli v nove kraje, Španci nasproti so pluli skozi magelansko morsko ožino, ali pa pozneje od zahodnih obal ameriških proti zahodu, toraj so od vzhoda dospeli k novim ostrovom; oni tedaj so imeli en dan manj v tednu in v datumu, nego prvi, kedar so si postali sosedje v Japanu ali pa na Molukih.

Postavimo: Macao na kitajski obali, in Manila na Filipinskem otoku Lucon sta narazen za $7\frac{1}{2}$ gr. na daljavo, po časomeru pa za $\frac{1}{2}$ ure; al Macao, kterege so se bili Portugizi polotili, je za en dan naprej v datumu pred Španci v Manili. Pater Alfonz Sanitius se je tedaj zeló čudil dospevši iz Manile v Macao, kjer je menil, da je dne 2. maja, pa je izvedel pri duhovnikih portugijskih, da imajo že 3. dan maja.

Takih primerljivev se mnogo nahaja na tistem oceanu, vse to pa je ležeče na tem, od kodi so naselniki dospeli, ali od vzhoda ali od zahoda. Na Sandwichove, na družbinske, na prijatelstvene otoke, pa na Mariane, Karoline in Filippine so mornarji dospeli po zahodnih morskih potih iz Amerike, toraj je koledar po teh krajih za en dan nazaj, kakor v Avstraliji ali na Guinei, ali na novem Zelandu, ali pa na otokih azijskega arhipelega, na Kitajskem in Japanu, kteri kraji so prejeli svoj koledar od vzhoda. Vzemimo še en tak primerljivej, da vidimo, kolike so razlike edino zaradi tega, od ktere strani je došel koledar v kak kraj, če tudi so si blizu.

Kakor Macao pa Manila, leži Tongatabu, eden izmed prijatelstvenih otokov, narazen z vzhodnim nosom na novem Zelandu za 7 gr. ali pa za pol ure po časomeru. Tedaj bi v Tongatabu, ki leži vzhodno od novega Zelanda, moralo biti poludan pol ure preje nego na vzhodnem nosu novega Zelanda; pa kaj je napravil koledar, ki je bil donesen od nasprotnih krajev? To-le: kedar je v Berlinu bilo polnoči in se je pričelo novo leto 1870., takrat so imeli na Tongatabu petek 31. decembra 1869. leta in uro $11\frac{1}{2}$ zjutraj, na vzhodnem nosu novega Zelanda pa 1. januarija 1870. leta uro 11 zjutraj.

Amerika je prejela evropski koledar z vzhoda. Na severu, na obali tihega morja, kjer sta se srečala dva naroda, ki sta bila došla od različnih strani: Rusi od vzhoda, Angleži pa od zahoda, se je razlika mahoma pokazala. Ruske naselbine, sezajoče do 122 gr. vzhodno od Ferra, so prejele svoj datum in tedenski dan iz Ruskega. Ruski in angleški kočuharji, ki so stanovali

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

☞ V Ljubljani v sredo 16. novembra 1870. ☞

Gospodarske stvari.

Ravnanje z vinsko trto,

da dvakrat in celó trikrat v enem letu grozdje na njej izraste, in da nekaj grozdja 14 dni popred kot drugo na isti vinski trti dozori.

Ako se prav in dobro obdelovani vinski trti, ki sicer tudi v dobri zemlji raste, mladike, potem ko je na njih prvo grozdje ocvetelo in debelost graha doseгло, nad grozdji prerežejo ali presečejo, poženo te zopet nove mladike, na katerih se v kakih 4 do 5 tednih zopet grozdji prikažejo. Čakaje, da tudi to grozdje ocvete in enako debelost, kot prvo (graha) doseže, se te zadnje mladike zopet kot prve prerežejo. Zopet poganjajo tudi te druge nove mladike, in tudi na teh pokažejo se grozdji.

V gorkih krajih ni dvombe, da ne bi prvo in drugo grozdje gotovo popolnoma dozorelo, čeravno zadnje ne, ker v severnem Primorju je v dobri jeseni leta 1864. ali 1865. prvo že okoli 8. septembra in drugo o vseh svetih dozorelo, zadnje pa ni moglo, ker ga je slana prve dni novembra na trti poparila.

Če mladiko, na koji grozdje raste, potem ko je to že precej debelo, na sredi med prvim grozdom in lansko staro mladiko oprstaničiš (v nekterih krajih se to lahko zgodi prve dni, v drugih sredi velike srpana meseca), bode ti to grozdje kakih 14 dni popred, kot na drugih mladikah dozorelo.

Pri oprstaničenju ravna se tako-le:

Nareže se mladiki lubje le do lesa okoli in 1''' (eno črtico) niže ali više od prvega zareзка ravno tako. Odpravi (odliči) se potem lubje med obema zarezkoma, pa varovati je, da se les kaj ne poškoduje.

To se lahko z navadnim nožem ali tudi z oprstaničnico (Ringelmaschine) naredi, ki le okoli 1 gld. velja.

Marsikteremu se to morebiti čudno zdi, ali res je, ker skušnja je temu priča.

Učitelj iz Primorja.

Kako najbolj koristno porabiti krmo.

Po najnovejših in najboljših virih spisal Fr. Govekar.

(Dalje.)

Že smo na drugem kraju omenili, da mora gospodar rediti živine vedno le toliko, kolikor pridelal krme, da more potem vsaki glavi je pokladati toliko, da se vzdrži pri življenji in zdravji, a da mu tudi daje mleka, da si na život svoj napravlja mesa, masti itd.

Mislmo si, da potrebuje doraslo govedo $\frac{1}{70}$ del svoje žive teže suhe snove, tedaj pride pri 1000 funtih (ali 1 centu) kakih $14\frac{1}{2}$ funta, v teh pa je $\frac{9}{10}$ funta

kisleca navzete in $7\frac{2}{10}$ funta kisleca proste snove, in do 3 funte masti. Dorasla delalna živina pa je že potrebuje pri srednjem trpežu pri 1000 funtih žive teže kakih 21 funtov suhe snove, ktera obstoji iz $1\frac{9}{10}$ funtov kisleca navzetih in 11 funtov kisleca prostih delov in do $\frac{6}{10}$ funta masti. Pri težavnem delu pa jej že moramo podajati 25 funtov suhe snove, da more obstati. Da pa vse to bolje pojasnimo, povemo dragim bralcem to-le priliko:

Ker je dognano, da potrebuje krava pri 1000 funtih (ali 10 centih) žive teže na dan $14\frac{1}{2}$ funta vzdrževalne in ravno toliko pridelovalne hrane senene vrednosti, tedaj znese to na dan 29 funtov, na mesec 870 funtov, in za celo leto 105 centov, da jo vspešno krmí. Mislmo si sedaj, da bi bilo pri nas na Igu troje gospodarjev, kateri vsak bi enako veliko krme pridelal, pa vsak bi redil različno število krav.

Prvi gospodar, Nevednež po imenu, pridelal dovolj krme za 6 mesecev in redí 4 krave. Daje jim tedaj na dan 58 funtov senene vrednosti redilnih snov. Polagati jim ne more več kakor samo vzdrževalno hrano, jih tedaj tudi ravno pri življenji ohrani. Ne pridobi pa pri tem nikakoršnega dobička, bodi-si na mleki, mesu, masti itd., razun malo slabega gnoja, s katerim pa še niso plačani vsi stroški. Denarna vrednost v krmi je tedaj popolnoma zgubljena.

Drugi gospodar, Potrata po imenu, pridelal tudi ravno toliko krme in za toliko časa kot njegov sosed Nevednež, redi pa le troje krav. Na dan pride sedaj na eno kravo $18\frac{2}{3}$ funta, tedaj $14\frac{1}{2}$ funtov vzdrževalne hrane in $4\frac{1}{2}$ funtov pridelovalne hrane. Ta, drugi gospodar, že dobiva tedaj nekoliko koristi od vseh treh krav: namolze na dan 5 bokalov in v 6 mesecih 900 bokalov mleka. Mleko znese, ako rajtamo bokal po 10 krajc., ravno 90 gold. Za vso krmo je tedaj dobil gospodar Potrata 90 gld., ali pa cent se mu je splačal po 90 krajc. Povrh pa je še več in boljšega gnoja pridelal ko njegov sosed Nevednež.

Tretji gospodar, Brihtnovič po imenu, pridelal tudi ravno toliko in za toliko časa krme, ko njegova dva soseda, redí pa le dvoje krav. Zato pa namolze od obeh na dan najmanj 9 bokalov mleka, v 6 mesecih pa 1620 bokalov, kar mu vrže, po 10 krajc. bokal, ravno 162 gld. Oče Brihtnovič dobí tedaj za svoje 104 cente pridelane mrve 162 gold., to je, cent se mu je splačal po 1 gold. 62 krajc. Zraven tega pa je še pridelal veliko in dobrega gnoja, da je taka postrežba in zguba časa popolnoma splačana.

Kdo bi se tedaj ne čudil, ako Nevednež in Potrata vedno tožita in trdita, da je pri vsem le zguba, Brihtnovič pa se hvali in ravno nasprotno trdi? Vsaj se je splačala senena vrednost od 0 do 90 kr. in celó do 1 gold. 62 kr.

Ali ni to dovolj jasen dokaz, kako različno se lahko krma spleta in koristno porabi?

Zdaj pa, predragi bralec! pomisli: ali ni v tvoji vasi ali fari nobenega gospodarja Nevedneža ali Potrate, in ali nisi morda ti sam?

Da pa je hrana v resnici koristna, je posebno veliko na tem ležeče, da je vsa snažno spravljena in pripravljena. Pa tudi, kedar se hrana premení, naj se vselej žival zato pripravi, ako tudi pride na boljšo hrano.

Premišljevanje in opazovanje želodca, čev in vseh onih delov, ki prebavljajo klajo in se prebavila imenujejo, pa tudi javno priča, da zrezana, kuhana, segreta, poparjena itd. hrana žival lože in bolje prebavlja, in to velja posebno od slamnatih, vseh lesnih, lakničevih in korenstvenih rastlin.

Nobena žival ne more celó nič v živež svojega telesa obrniti, ako ni popred v zraku ali v vodi v nevidljive drobce bilo raztopljeno. Ves živalski živež se prekuha v želodcu, razpade in raztopi, kjer ga še le potem čevne pijavčice posrkajo, ter ga v podobi nekoga mleka v krv za reditev vseh telesnih delov pošiljajo.

Gospodarji! vtisnite si v glavo to — sami sebi na dobiček. (Kon. prih.)

Kmetijsko slovstvo.

* *Koledar za avstrijske gospodarje za leto 1871.*, ki ga je s pomočjo mnogih učenjakov izdal Peter N. Feuser, popotni učitelj kmetijstva na Štajarskem, je knjiga, katero tudi mi radi priporočamo takim gospodarjem, ki nemški znajo. Gosp. Feuser-ja dobro poznajo bralci „Novic“ iz mnogih sestavkov, ki jih je marljivi in v kmetijstvu učeni mož spisal za naš list, dokler je še v Ljubljani bival, in tudi pozneje. Gosp. Feuser dobro vé, kaj je treba vedeti našim gospodarjem, da se pomakne kmetijstvo naprej, zato si je izvolil nemško „pratiko“ spisati, vedé, da pratiko ali koledar si omisli skor vsak človek. Povabil je še več družih zvedenih mož, da tudi oni kaj spišejo, in tako je postal ta koledar, kateri si je nabral bogato torbico različnih nauk o živinoreji, poljedelstvu, sadjereji, vinoreji, čbeloreji itd. Dodano je tem naukom še mnogo druge koledarske tvarine, tako da je knjiga čez 10 pol debela. Cena jej je 40 kr. Dobiva se v vsakem mestu pri večih knjigarjih.

Politične stvari.

Adresna debata v deželnem zboru kranjskem

30. avgusta 1870. leta.

Dr. Zarnikov govor dalje.

Protivna stranka, posebno pa organi protivne stranke dan za dnevom federalizem hvalisajo, kako je na korist drugod (veselost), kako bi bil in je dober za Francoze, za Ameriko, Švico in Nemčijo, samo za nas ne gré, kjer bi bil najbolj potreben, kajti v prvem hipu bi Nemci in Magjari svojo supremacijo zgubili. (Veselost, živa pohvala.)

Sam Bismark je rekel, ko so ga narodno-liberalci v severo-nemškem parlamentu priganjali, da bi tudi na to delal, da bi z južno Nemčijo v ožjo zvezo stopili, da se dá to le z občnim in svobodnim sporazumljenjem vseh interesentov na temelju federalizma organizirati. Kar Bismark trdi, da je za Nemčijo dobro, naši centralisti z navdušenostjo hvalijo, ali pri nas naravnost pravijo, da to ne gré, ker bi Nemci z uvedanjem federalizma prevago zgubili, to je edina razlika. (Dobro!)

Omenil sem že, da sadružuje severo-amerikanska republika 35 držav, ki merijo 140.000 □ milj, da ima Švica 22 kantonov, ki so tako rekoč popolnoma suvereni, ker ima na priliko vsak za-se popolno pravo postavodajstvo tudi v vseh zadevah civilnega prava. — Ni mi treba spominjati brošure Fischhofa, ktera je vse to na tanko razložila.

Po izgledu severne Amerike in Švice nam je treba po analogiji „bunda“ in kongresa, organa, v katerem bomo že navedene skupne zadeve obravnavali. Imamo pa že ta organ, kterege je treba samo vtrditi, to so: delegacije. Avstrija se le more vzdržati, ako mi delegacije ojačimo. Ako se Magjari protivijo, dobro! kajti naše mnenje je, da je le takrat treba delegacije preustrojiti in ojačiti, ako magjarski parlament v to dovoli, samo po sodelovanji ogerskega državnega zbora bi se to zgodilo. Ako bi pa hoteli vničiti delegacije in samo osebno zvezo narediti, potem bi se moral za Cislajtanijski centralni parlament napraviti, v katerem bi bile vse neogerske dežele zastopane.

Na kakošni način bi mogoče bilo poravnati se in vsem homatijam do konca priti, kaže nam I. člen oktoberske diplome, kateri se glasi:

„Das Recht, Gesetze zu geben, abzuändern und aufzuheben, wird von Uns und Unseren Nachfolgern nur unter Mitwirkung der gesetzlich versammelten Landtage, beziehungsweise des Reichsrathes, ausgeübt werden, zu welchem die Landtage die von Uns festgesetzte Zahl Mitglieder zu entsenden haben.“ To je beseda, dana od presvetlega cesarja, da je sporazumljenje in konečno poravnanje mogoče po deželnih zborih ali odnosno le z „rajhsratom“. Toraj so pravilo: deželni zbori — a izjemka: rajhsrat. (Dobro!) Vsled tega trdim na dalje, da, ako bi se bilo delalo po septemberskem manifestu, kateri je ta I. članek oktoberske diplome za svoje načelo vzel, bilo bi mogoče, da bi že bili popolnoma vsi narodi sporazumljeni in da bi bila Avstrija dandanes trdna, mogočna in jaka. (Pohvala.)

Preidem na drugi del naše adrese, kateri je gotovo sila važen in se tiče notranjih zadev našega naroda. Na čelu teh notranjih zadev stoji: zedinjenje Slovencev. Ta točka je bila že toliko pretehtovana in toliko se je o njej že govorilo in pisalo, da je gotovo vsakemu izmed nas dobro znana. Hočem toraj tu za brambo te najvažnejše stvari nekaj iz pravnega stališča povedati. Nam se ugovarja, posebno je to poudarjal dr. Supan v adresinem odseku, da podiramo na eni strani historične pravice, med tem, ko jih za svoje koristi, to je, za zedinjenje vseh Slovencev podpirati hočemo! Vprašam pa jaz, kaj je historično pravo? Historično pravo je le takrat pravica, in potem zares pravo, ako odgovarja čutstvu prava; ako odgovarja v obče pojmovom pravice, ako je v skladu in soglasji z naravnim pravom; ako pa tako imenovana historična pravica eksistencijo naroda zanikuje in uničuje, tolmačimo mi to tako, da takrat ni to nobena historična pravica, ampak historična krivica, katero je, treba, da se razžaljenemu pravemu čutstvu zadosti, prej ko je mogoče, izbrisati. (Živa pohvala.) In mi Slovenci imamo ravno nalogo, popraviti tako historično tisočletno krivico, kajti, kakor je v štajerskem programu jasno rečeno, nikdar ni pravna oseba zemlja, na kateri narod stanuje in ktera bi imela nespremenljive pravice do njega, temuč le narod sam je pravna oseba, ktere lastnosti že po naravi vsled nikakoršnega nasilja izgubiti ne more; zemlja ne veže naroda, nego narod zemljo. Zarad tega ni ta ugovor, da nas slučajno ne reka, Sava po imenu, v Kranjce in Štajerce loči, in da ni toraj nikdar mogoče, štajerskega „historičnega“ teritorija cepiti, nobenega resnega pobijanja vreden. Da svoje

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 7. decembra 1870. ~

Gospodarske stvari.

Kako najbolj koristno porabiti krmo.

Po najnovejših in najboljših virih spisal Fr. Govekar.
(Konec.)

Obče je znano, da je treba, kar je dolge piče, kakor je detelja, slama, tudi dolgo senó, porezati jo v rezanico, da jo živina lože zveči in prežvekuje, da se jej lože v želodcu prekuha in razkroji. Zato pa služijo slamoreznice, kajti to delo z roko opravljati, stane preveč časa in denarja. Bolje so za to stroji (mašine), s katerimi se tudi vse bolje stori. Take stroje, posebno dobre in po nizki ceni izdeluje P. Arnhofer v Libnici na Štajarskem. *) En stroj veljá z dvema založnima nožema 28 gold. Veče stroje te vrste si pa lahko soseske združene omislijo.

Da pa živina raje je, napravljajo po več krajih rezanico na več načinov. V nekterih krajih oparijo rezanico v velikem predalu, kolikor je drugi dan za živino potrebujejo, z vodenim puhom, ki ga po cevi od spodej v dobro pokrit predal napeljejo; da tako oparjena rezanica se v živinskem želodcu lože prekuha, v čevah razkroji in živino bolj redi, lahko sleherni razume. Drugod pa razmakajo rezanico 24 do 30 ur, predno jo živini dajo s hladno vodo, pa ne da bi je kaj v vodi ležalo; tako razmočena se nekoliko po kemijsko vname kakor na vinsko, kar pa le nos pozná, al ne najmanjša mrvica se ne sme vneti, ker bi potem prav ne bilo. Po ti šegi ni treba vode kuhati, z njenim puhom rezanice pariti, in vendar ravno toliko izdá, kakor oparjena.

Da se pa hrana sama ogreje, se še najbolj hvali in priporoča, tako-le ravnati: hrana naj se v skednji z vodo poškropi ali pomoči (na en vagan zadostujejo 4 bokali vode); da se pa vrenje še bolj pospeši, je dobro vodi primešati malo vode od preš, in potem vse dobro zmešati. To se potem dobro stlači, kake 2—3 čevlje v posodo, ter se dovolj obloží in trdno zakrije. V 2 do 3 dneh se je stvar tako ugrela, da so primešane korenine in drugo, kakor da bi bilo kuhano. Ker je pa zato potreba navadno dveh ali treh dni, zato je treba imeti vedno po troje posod pripravljenih, da se iz ene živali polaga, v drugi in tretji pa da se ogreva. Samo po sebi se razume, da se mora čez zimo posoda predjati na gorkeji kraj, ker bi se stvar na mrazu kmalu ne ogrela, in bi se zato veliko časa potrebovalo. Pripoveduje se, da se na ta način celó pokvarjena hrana v prid spravi.

40—50 stopinj po Reomirjevem gorkomeru gorkote je potreba, da se stvar ogreje ter dobí sladko-kiselni duh, in da se potem sme rabiti. Pridene naj se še

potem malo soli; ako bi se pa sol prej primešala, tedaj bi sol vrenje zeló ovirala.

Živina z začetka tako pripravljene hrane ne je kaj rada, pa se sčasoma privadi, pa tudi gospodar se dela kmalu naučí ter vé razločiti, kedaj je za polaganje pripravno. Soštevilili so, da je taka hrana za šesti del bolje porabljena, in sleherni gospodar, kateri se prepriča o koristi tega, se bode gotovo rad tega poprijel in ne več opustil pri svojem gospodarstvu!

Toda delavni živini ne gré samo razmočene rezanice, ampak vmes tudi suhe piče pokladati. Mnogi gospodarji, ki so že po več let svojo živino z razmočeno rezanico redili, ter potem s posebno natančnostjo na vse pazili in vse zapisovali, soglasno trdijo, da se na ta način dá lahko obilo klaje prihraniti in ž njo po več glav čez zimo prerediti. Poskušajte gospodarji tudi vi, stvar je mikavna ter se gotovo vselej prav dobro splača!

Zareja novih gozdov po umetni setvi.

(Dalje.)

Mecesenova setev.

Ko je zemlja prosta snežene odeje, do meseca maja, naj se seje mecesen. Sejejo ga tudi jeseni. Čem prej se vseje, tem bolji raste.

Seje naj se tako kakor bor. Ker je ravno tisti čas borovo seme drago, sejmo namešano, in sicer 4 funte mecesenovega semena zmešajmo z 8 funti borovega, in to zmes posejmo. Na ta način zraste toliko mecesenov, da v 60. do 80. letu skoro sami mecesni nastanejo, če jih pri izredkovanji gozda v mladosti varujemo. Če hočemo z malo semena veliko mecesenovih rastlin zarediti, da potem nasadbo napraviti moremo, se tako godí:

Poiščimo si na vrtu tak kraj, ki je zeló na solncu, in da ima dobro zemljo. Razdelimo prostor v 5 čevljev široke gredice. Naredimo 5 razorov, ki so enako daleč saksebi, in jih nasejmo s semenom. Zakrijmo s prhko zemljo in pokrijmo redko z mahom. Zalivajmo z vodo, očistujmo zemljo plevéla in pokrijmo jo z listjem jeseni, predno mraz nastane. — V prvi spomladi ali jeseni vzemimo prve sadike ven, posadimo jih na dobro zemljo 1 čevlj saksebi; zalivajmo, kedar je potrebno, z vodo, očistimo plevéla, in rastlinice bodo naglo rastle tako, da iz malo semena bomo v malo letih veliko rastlinic imeli.

Tako delajmo z vsakim semenom, če hočemo iz malo semena veliko rastlinic zarediti.

In zdaj mislim, da ni treba še posámesnih dreves naštevati, kako se njihovo seme seje.

Glavna drevesa sem naštel, in menim, da kdor bo to znal, ne bo mu treba pri neomenjenih napak delati, ker v splošnem smislu veljá to za vsa drevesa.

(Dalje prihodnjič.)

*) Tudi g. Skalè, učitelj podkovijske šole v Ljubljani.